
Jarkko Tontti, Kaisa Mäkelä ja
Heta Gylling (toim.)

Filosofien oikeus I

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

s-posti: sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen kuva: La Justice, B 5 rés., Bd II, fol. 20.

(julkaistu Bibliothèque Nationalel luvalla)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© 2001 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-188-X

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

Sisällys

Esipuhe	7
1 Platon ja oikeudenmukaisuus vailla takeita	11
<i>Mikko Lahtinen</i>	
2 Laki vapauden osatekijänä. Aristoteleen onnellinen kansalaisvaltio ja laki	35
<i>Juha-Pekka Rentto</i>	
3 Stoalainen oikeus- ja yhteiskuntafilosofia	55
<i>Juha Sihvola</i>	
4 Laki hyveen toteuttajana. Tuomas Akvinolaisen oppi ihmisluonnosta ja laki ...	69
<i>Juha-Pekka Rentto</i>	
5 Valtio ja sen lait modernissa luonnonoikeusperinteessä	87
<i>Petter Korkman</i>	
6 Thomas Hobbes tämän päivän näkökulmasta	109
<i>Juha Tolonen</i>	
7 John Locke ja yksityinen omaisuus	123
<i>Matti Häyry</i>	
8 G. W. Leibnizin oikeusfilosofia	133
<i>Markku Roinila</i>	
9 Montesquieu: miksi lakeja ja mitä lakien takana	153
<i>Antero Jyränki</i>	
10 Immanuel Kant ja oikeuden moraaliset perusteet	169
<i>Jussi Kotkavirta</i>	
11 Jean-Jacques Rousseau yhteisöllisyyden korostajana	187
<i>Heta Gylling ja Marianna Raulo</i>	
12 Jeremy Bentham ja klassinen utilitarismi	203
<i>Matti Häyry</i>	
13 John Stuart Mill, vapaamielisyys ja yksilön autonomia	215
<i>Heta Gylling</i>	
14 Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa	225
<i>Markus Wahlberg</i>	
15 F. C. von Savigny ja ”historiallinen koulu”	249
<i>Kevät Nousiainen</i>	
16 Karl Marx’ kritiska rättssteori	273
<i>Lars D. Eriksson</i>	
17 Rudolf von Jhering – oikeus yhteiskunnan elinehtoja suojaamassa	285
<i>Kimmo Nuotio</i>	
18 Hans Kelsen – kriittinen esittely	313
<i>Hannu Tapani Klami</i>	
Kirjoittajat	325

Heta Gylling

13 John Stuart Mill, vapaamielisyys ja yksilön autonomia

John Stuart Millin nimi on monien tieteenalojen edustajille tuttu. Hänet tunnetaan joko yhteydestään Jeremy Benthamiin, oudosta opiskelun täyteisestä lapsuudestaan ja sitä seuranneesta hermoromahduksesta, naisten äänioikeuden ajamisesta, kokeellisen tieteen menetelmistään tai yhteiskunta-ajattelustaan. Jälkimmäinen näistä on valitettavasti monille tuttu vain jossakin enemmän tai vähemmän väärin ymmärretyssä muodossa. Mill oli utilitarismi, mutta toisin kuin moni luulee, hänen utilitarisminsa oli mahdollisimman kaukana lyhytnäköisestä ja egoistisesta taloudellisen hyödyn tai silkan oman edun tavoittelusta. Mill oli myös liberalisti, mutta ei suinkaan jakanut nykyisten uusliberalistien kuvitelmaa toisistaan riippumattomista yksilöistä vailla positiivisia velvollisuuksia toisiaan kohtaan. Niinpä Milliä onkin syytetty samaan aikaan niin mekanistisesta ihmisarvoa ja inhimillistä yhteisyyttä väheksyvistä hyötyajattelusta – kuin siitäkkin, että omissioiden samastaminen akteihin laajentaa velvollisuuksiemme kirjon sietämättömäksi.

Millin nuoruudessa kokema mentaalinen kriisi oli monien hänen ajatteluaan tutkineiden mielestä merkittävä käännekohta.¹ Hänen ajattelunsa alkoi irtaantua isän, James Millin ja heidän pitkäaikaisen ystävänsä Jeremy Benthamin liian suoraviivaisista näkemyksistä. Mill alkoi innokkaasti lukea runoutta, erityisesti Wordsworthia ja tutustui syvällisesti mm. Thomas Carlylen, Auguste Comten, Alexis de Tocquevillen ja saksalaisten romantikkojen kirjoituksiin. Mill oli itse kuitenkin aristotelismin kannattaja ja uskoi niin järjen kykyihin kuin filosofisen analyysin merkitykseenkin valitukSELLISessa hengessä, unohtamatta kuitenkaan kulttuurin arvoa ja tunteiden voimaa.² Tämä on nähtävissä mm. siinä miten Mill piti Benthamia

¹ Esim. R. Crisp: *Mill on Utilitarianism*. London: Routledge, 1997.

² Crisp, s. 3.

lapsena jolla on lapsen mielikuvitus ja joka ei kykene näkemään taiteiden ja kulttuurin suuruutta.³

Sekä rajoitusten puutetta että yksilöiden kykyä päättää itse omista asioistaan on liberalismiin perinteessä pidetty niin itsessään kuin välineenäkin arvokkaina asioina. Tätä vapauden arvoa voidaan parhaiten arvostella jakamalla tarkastelu kahdelle tasolle. Ensinnäkin, toiminnan- ja valinnanvapauden arvo on ensisijaisesti välineellistä ja perustuu siihen, että vaihtoehtojen tietynasteinen rajoittamattomuus on yksilöiden autonomian välttämättömä edellytys. Toiseksi, yksilöiden autonomia on itsessään arvokasta, koska se on yksi inhimillisen onnellisuuden ja hyvän elämän perustekijöistä. Juuri näihin kysymyksiin liittyykin Millin *On Liberty* -teoksessa esittämä tunnettu huomautus vapauden ja muiden arvojen suhteesta:

Ainoa oikeutus voimankäytölle sivistyneen yhteisön jäsentä kohtaan vastoin hänen omaa tahtoaan on muille ihmisille aiheutuvan vahingon estäminen. Hänen oma hyvänsä, sen paremmin fyysinen kuin moraaliinensa, ei riitä pakon perusteeksi. Häntä ei saa pakottaa tekemään jotakin tai jättämään jotakin tekemättä vain siksi, että se olisi hänen omaksi hyväkseen tai että se olisi muiden mielestä järkevää tai oikein. Nämä ovat hyviä syitä varoittaa häntä, yrittää järkisyillä saada hänet muuttamaan mieltään, suostutella häntä tai pyytää vakavasti häntä luopumaan päätöksistään, mutta ne eivät tarjoa riittäviä perusteita hänen pakottamiselleen eivätkä hän rankaisemiselleen. Pakkovallan ja rangaistuksen oikeutus edellyttää sitä, että ehkäistäväksi haluttu toiminta tuottaisi todennäköisesti pahaa jollekulle muulle. Ainoa osa yksilön käyttäytymistä, josta hänen on vastattava yhteiskunnalle, on se osa, joka koskee muita. Siinä käyttäytymisen osassa, joka koskee vain yksilöä itseään, hänen riippumattomuutensa on, synnyinoikeutena, ehdoton. Itsensä suhteen, oman ruumiinsa ja sielunsa suhteen, yksilö on suvereeni.⁴

Tämä katkelma sisältää kokonaisen joukon eettisiä periaatteita, jotka muodostavat niin Millin kuin hänen seuraajiensakin utilitaristisen liberalismiin ytimen.

Millin näkemyksen mukaan ainoa riittävä peruste pysyville vapauden rajoituksille voimakeinoin tai rangaistuksen uhalla on muille aiheutettu vahinko. Vaikka vapauden ja autonomian loukkaukset vahingoittavat yksilöä eivätkä siten ole ilman muuta hyväksyttävissä, ne voidaan silti usein oikeuttaa vetoamalla siihen suurempaan vahinkoon, joka aiheutuisi liialli-

³ Crisp, s. 12.

⁴ J. S. Mill: *Three Essays: On Liberty, Representative Government, The Subjection of Women*, toim. Richard Wollheim (Oxford: OUP 1975), s. 14–15.

sesta vapauden kunnioituksesta. Millin tarkoittama muille aiheutettu vahinko voi olla luonteeltaan fyysisistä tai psyykkistä, se voidaan aiheuttaa suoraan tai epäsuorasti, ja se voi vaikuttaa uhriensa elämäntilanteeseen äkillisesti tai vähitellen. Millin kuten muidenkin utilitarismin kannattajien mukaan on sinänsä yhdentekevää aiheutetaanko vahinko tekemällä jotakin pahaa vai jättämällä jotakin hyvää tekemättä – kummassakin tapauksessa toisille yksilöille tuotetut kärsimykset ja onnettomuudet ovat tuomittavia. Eri asia on, kuinka hyvin ihmisiä saadaan pakotetuksi muita hyödyttävään toimintaan laillisin sanktioin tai yleisen mielipiteen painostuksella. Koska tämä on usein ongelmallisempaa kuin vahingollisen toiminnan estäminen, ainakin lainsäädännössä tekemisten säätely on luontevampaa kuin tekemättä jättämisten.

Mill oikeutti yksilöiden vapauden rajoitukset vahingon perusteella vedoten siihen, että niin yksilöillä kuin yhteisöilläkin on lupa puolustaa itseään ulkoisia ja sisäisiä uhkatekijöitä vastaan.⁵ Hän ei väittänyt kuten monet jyrkemmät liberalistit ennen häntä ja hänen jälkeensä, että jokaisella yksilöllä ja yhteisöllä on kaikissa olosuhteissa oltava ehdoton ja luovuttamaton oikeus puolustaa itseään, olivatpa muihin kohdistuvat seuraukset mitkä tahansa. Millin mukaan kaikki moraaliset arvostelmat on viime kädessä palautettava hyötylaskelmiin, joissa ihmisten jaloimmat pyrkimykset ja niihin liittyvät tavoittelun kohteet yritetään ottaa mahdollisimman tarkasti huomioon.⁶ Mutta näitä laskelmia tehtäessä on muistettava, että sellaisetkin vapauden rajoitukset, jotka vähentävät pakotettujen onnellisuutta ja pienentävät heidän todennäköisyyttään elää hyvää elämää, voivat olla sallittuja muiden yksilöiden onnellisuuden ja hyvän elämän suojaamiseksi.

Moraalisia laskelmia tehtäessä ja erilaisista toimintavaihtoehtoista aiheutuvia vahinkoja arvioitaessa jokaisen yksilön tarpeet ja intressit on Millin mukaan otettava yhtäläisesti huomioon.⁷ Jotkut eetikot ovat ajatelleet, että tämä oikeudenmukaisuuden tai puolueettomuuden periaate yhdistettynä utilitarismin muihin periaatteisiin velvoittaa julkiset päätöksentekijät uhraamaan yksilöt ja vähemmistöt enemmistön edun nimissä. Mikäli jokaisen ihmisen mielihyvä on otettava laskelmissa huomioon samalla tavalla ja samalla painolla kuin jokaisen ihmisen henki ja terveys, riittävän suuren

⁵ Mill 1975, s. 15.

⁶ Mill 1975, s. 16.

⁷ Mill puolusti tätä Jeremy Benthamin nimiin laittamaansa periaatetta utilitarismia koskevassa esseessään vuodelta 1861. J. S. Mill ja J. Bentham: *Utilitarianism and Other Essays*, toim. A. Ryan, Harmondsworth: Penguin 1987, s. 335–338.

ihmisjoukon vähäinenkin mielihyvä näyttää monissa tilanteissa oikeuttavan riittävästi pienemmän ihmisjoukon kärsimykset tai jopa hengenmenetyksen.

Mutta Millin utilitaristisen liberalismien mukaan tällainen hyötyjen ja haittojen suoraviivainen yhteenlasku ei ole järkevää eikä sallittua. Jokaisen ihmisen etujen ottaminen yhtäläisesti huomioon ei suinkaan tarkoita sitä, että suuremman ihmisjoukon ohimeneville haluilla annetaan sama paino kuin pienemmän ihmisjoukon perustaville tarpeille. Periaatteen sanoma on pikemminkin se, että kaikkien tuntevien olioiden tärkeimmät intressit on otettava yhtäläisesti huomioon ennen kuin yhdenkään olion vähäisempiä toiveita päästetään laskelman osaksi. Jos esimerkiksi ihmisten terveyttä pidetään tärkeämpänä asiana kuin heidän esteettisten tarpeidensa tyydyttämistä, ne hallitsijat, jotka ovat rakennuttaneet viemäriverkostoja suurkaupunkeihin, ovat toimineet moraalisesti hyväksyttävämmiin kuin ne yksinvaltiaat, jotka ovat pystyttäneet itselleen linnoja ja muita arkkitehtonisia ja taiteellisia muistomerkkejä.

Mikäli asioista perillä oleva, täysi-ikäinen, täysivaltainen, itsenäiseen päätöksentekoon kykenevä yksilö haluaa toimia tavalla, josta aiheutuu vahinkoa vain hänelle itselleen, hänen toimintaansa ei Millin teorian puitteissa saa voimankäytöllä tai uhkauksin puuttua. Häntä saa varoituksin ja suostuttelemalla yrittää saada muuttamaan mieltään, mutta hänen estämisekseen ei saa turvautua voimakeinoihin, koska yksilön autonomisiin valintoihin puuttuminen loukkaa hänen moraalista oikeuttaan päättää itse omasta toiminnastaan ja oman elämänsä suunnasta. Vapaasti valintansa tekevä yksilö voi tietenkin teoillaan vahingoittaa itseään vakavasti, jopa niin vakavasti, että hän jälkikäteen pitää saamiaan varoituksia oikeutettuina. Mutta koska milliläisen liberalismien ydinajatuksiin kuuluu se, että täysivaltaiset ihmiset saavat itse päättää omista asioistaan, mahdollinen katumuskaan ei oikeuta heidän toimiinsa puuttumista estein tai uhkauksin.

Periaatteeseen, jonka mukaan itselle aiheutettu vahinko ei pyhitä pakottamista tai rangaistuksia, on olemassa joitakin poikkeuksia. Ensinnäkin tilapäinen voimankäyttö on usein oikeutettua tilanteissa, joissa yksilö on äkillisen tunnekuohun vallassa tai todennäköisesti tietämätön joistakin tekoihinsa liittyvistä vaaratekijöistä. Toiseksi, vaikka asioista perillä olevia, itsenäiseen päätöksentekoon kykeneviä aikuisia ei pitäisi estää vahingoittamasta itseään, on olemassa sellaisiakin yksilöitä tai ryhmiä, joiden suojeleminen heidän omilta päätöksiltään on eettisesti hyväksyttävää. Pienet lapset, seniilit vanhukset ja vakavasti mielisairaavat eivät kaikissa asioissa pysty tekemään autonomisia päätöksiä eikä heidän valintojaan näissä asioissa aina tarvitse

kunnioittaa. Heidän toimintaansa kohdistuvat vapauden rajoitukset voidaan oikeuttaa arvioimalla mahdollisimman tarkasti, mitä he itse haluaisivat tehdä mikäli pystyisivät autonomiseen päätöksentekoon.

Samaa sääntöä voidaan soveltaa myös sellaisiin asioista perillä oleviin, autonomiaan kykeneviin yksilöihin, jotka joutuvat tekemään päätöksiä kohtuuttoman taloudellisen tai sosiaalisen paineen alaisina. Mikäli yksilö päättää myydä munuaisensa lääketieteelle selvittääkseen taloudellisista huolistaan, päätöstä ei välttämättä tarvitse hyväksyä vain sillä perusteella, että kyseessä oleva yksilö on täysi-ikäinen, täysijärkinen ja selvillä valintansa seurauksista. Huolellisessa eettisessä analyysissä olisi myös selvitettävä, onko päätöksen perustana oleva taloudellinen pakko aitoa ja spontaanisti syntynyttä vai johtuuko se joidenkin toisten yksilöiden ja ryhmien välinpitämättömyydestä tai pahantahtoisuudesta. Jos kysymyksessä on esimerkiksi kiristyksestä tai koronkiskonnasta aiheutuva rahapula, munuaiskaupan sallimista ei voida yksiselitteisesti oikeuttaa sillä perusteella, että ratkaisu kunnioittaisi yksilön vapautta. Päätös, jonka yksilö tekee epäoikeudenmukaisen olosuhteiden pakottamana, ei aina ole itsenäinen milliläisen opin edellyttämässä mielessä.

Jokaiselle niin milliläisesti utilitaristisesta liberalismista kuin liberalismista yleensäkin käytyä keskustelua seuranneelle on selvää, että keskeisin kritiikki kohdistuu opin yksilöiden asemaa ja merkitystä korostavaan ytimeen. Ihmisten näkeminen valintoja tekevinä yksilöllisinä agentteina nostattaa yhteisökeskeisen ajattelijan vastustuksen ja saa hänet tuomitsemaan koko tradition. Liberalismin kritikko haluaa nähdä ihmiset yhteisöidensä ja traditioidensa luomuksina, ihmisinä joilla on oma muista riippuvainen historiansa. Tätä historiaa, yhteisöllisyyden ja tradition merkitystä ei hänen mukaansa liberalismiin edustaja kykene näkemään. Mikäli maailmaa katsotaan vain autonomisten, valintoja tekevien yksilöiden näkökulmasta, ihminen menettää ominaisuutensa, muuttuen mekaaniseksi agentiksi. Kysymykset hyvästä elämästä menettävät merkityksensä muuttuessaan subjektiivisiksi arvostuksiksi. Mutta vaikka yksilön korostaminen ja universalismi ovat milliläisenkin ajattelun perusperiaatteita, on perusteltua kysyä voidaanko häntä syyttää yksilöiden irrottamisesta todellisuudesta.

Kantilaisiin deontologisiin periaatteisiin nojaavat liberalistiset opit ovat kaukana siitä liberalismista, joka perustuu John Stuart Millin ajatuksille. Siinä missä deontologinen liberalismi jättää – ja joutuukin jättämään yksilön ominaisuudettomaksi valitsijaksi, milliläinen utilitaristinen liberalismi joutuu väistämättä huomioimaan yksilöt todellisina ominaisuuksellisia

olentoina. Milliläisessä perinteessä tilanne on erilainen, sillä utilitarismin kaksitasoisuudesta johtuen yhteys konkreettiseen todellisuuteen on suurempi. Kun autonomian, vapauden ja onnellisuuden arvosta ja tavoiteltavuudesta on päästy yksimielisyyteen, on siirryttävä toiselle, hyvin käytännölliselle tasolle ja pyrittävä selvittämään mitkä ovat niitä konkreettisia hyviä joiden avulla ihmiset voivat lisätä autonomiaansa, hyvinvointiaan ja onnellisuuttaan.

Mill – kuten Bentham häntä ennen – oli kiinnostunut tietämään mikä liikuttaa yksittäistä ihmistä, mikä motivoi häntä toimimaan. Onko ihmisiä tarkastelemalla mahdollista löytää jotain joka yleisenä sääntönä tai periaatteena näyttäisi ohjaavan yksilöiden käyttäytymistä. Onko tuntevassa ja aistivassa ihmisolennossa jotain, joka ohjaa hänet haluamaan tai olemaan haluamatta jotakin? Vaikkei Bentham vielä Millin tavoin ymmärtänytkaan laatuajattelun merkitystä, hän kuitenkin oivalsi mielihyvän tavoittelun ja tuskan välttelyn olevan useimmille ihmisille yhteistä. Keskeistä on kuitenkin se, että kummankin vastaus tiivistyi onnellisuuden tavoittelun merkitykseen. Kumpikaan ei kuitenkaan kuvitellut, että kaikki ne tekijät jotka mahdollistavat onnellisuuden tavoittelun ja jopa sen saavuttamisen, olisivat jokaiselle yksilölle samoja. Onnellisuus ei voi olla objektiivisesti määriteltävissä oleva, yksilön arvoista, arvostuksista, elinympäristöstä, tiedoista ja taidoista riippumaton kausaalisesti tuotettavissa oleva hyödyke. Vaikka ihmisiä yhdistävätkin ihmisenä elämiseen liittyvät tarpeet, vain yksilö itse voi asettaa ne oikeisiin suhteisiin ja tietää mitä muuta tarvitaan.

Se, että J. S. Mill puhuu yksilöistä ominaisuudet kantavina olentoina tulee hyvin kaikista hänen kirjoituksistaan esille. Siinä missä yksilöiden vapaus ja heidän autonomiansa rajat ovat selvästi sidoksissa heidän kykyihinsä, vapauden ja autonomian tarpeellisuus ja arvo kytkeytyvät yksilöiden erilaisuuden arvostukseen. Mikäli ihmisten omilla haluilla ja toiveilla ei olisi merkitystä valintoja tehtäessä, autonomiasta ei tarvitsisi puhua mitään. Riittävän valistunut ja sivistynyt itsevaltiain lainsäätäjän voisi tehdä lopuille kansalaisista tietäväksi mitkä elämänvalinnat parhaiten tuovan onnellisuuden mukanaan. Tosin hänkin saattaisi myöntää, etteivät onnellisuus ja sen tavoittelu ole objektiivisesti mitattavissa olevia tieteellisen tiedon asioita. Tieto auttaa meitä näkemään asioiden yhteyksiä ja kertoo millä keinoin voimme parhaiten edistää tavoitteidemme saavuttamista ja mitkä konkreettiset askeleet edistävät tai ainakin näyttäisivät edistävän niin omaa kuin kaikkien muidenkin hyvää.

Jos utilitaristisen tradition vaatimus yksilön onnellisuuden merkitykses-

tä otetaan vakavasti, voidaan perustellusti kysyä puhuvatko utilitarismista moraalioppinsa löytäneet liberalismiin puolustajat yksilöstä neutraalina kaikkina ominaisuutensa ja ominaispiirteensä menettäneenä ei-historiallisena olentona. Syytös joka on kohdistettu liberalismiin ja sen riisuttuihin, vailla identiteettiä oleviin universaaleihin yksilöihin on jo Rawlsia lukemalla helppo nähdä Milliin soveltumattomaksi. Utilitaristinen kaksitasoinen maailma on kaukana ensisijaisesti proseduraaliseen reiluuteen perustuvasta ajattelusta. Vaikka onnellisuus nähdäänkin tavoiteltavana olotilana, ei ole olemassa mitään automaattisia yleisperiaatteita jotka voisivat taata onnellisuuden saavuttamisen. Kyse on ensisijaisesti siitä, että yhteiskunnan tulisi pyrkiä luomaan jäsenilleen olosuhteet, joissa heidän olisi mahdollista tavoitella sitä. Milliläinen yhteiskunta ei voi sallia sitä, että yksilöt tietoisesti vahingoittavat toisiaan joko aktiivisella toiminnallaan tai intentionaalisella toimimattomuudellaan, sillä silloin se asettaisi vahingon kohteiden onnellisuuden tavoittelulle pienemmän painoarvon.

Siinä missä deontologisen liberalismiin agentteja voisi pitää laillisten oikeuksiensa etsijöinä, liberaaleja utilitaristeja voi pitää yksilöiden erilaisuuden ymmärtävinä, toimintansa vapauksien ja velvoitteiden etsijöinä. Yksilöt nähdään universaaleina ihmisinä vain pyrkimyksessään välttää tuskaa ja tavoitella mielihyvää ja hyvinvointia. Onnellisuuden tavoittelussaan yksilöitä ei voi kuoria identiteetistään, sillä identiteetti on se tekijä, joka luo välttämättömän yhteyden onnellisuuden elementteihin. Abstraktit yksilöt saattavat tavoitella mielihyvää ja välttää tuskaa. Onnellisuutta sen sijaan tavoittelevat olemassaolevat todelliset ihmiset joiden on opittava hyväksymään toistensa esteettisten, poliittisten, uskonnollisten jne. arvojen kirjo samalla pyrkien selvittämään aidon vahingoittamisen ja moraalisen närkästyksen välistä rajaa.

Kuten jo edellä totesin, Mill ei ollut valmis hyväksymään Benthamin suoraviivaista ja yksinkertaistettua hedonismia onnellisuuden tavoittelun perustaksi vaan uskoi mielihyvän lajien olevan ratkaisevia. *Utilitarismitoeksessaan* Mill toteaa:

On hyötyperiaatteen kanssa täysin yhteensopivaa tunnustaa se tosiasia, että jotkut mielihyvän lajit ovat toivottavampia ja arvokkaampia kuin jotkut toiset. Olisi mieletöntä olettaa että juuri mielihyvää arvioitaessa, toisin kuin missä tahansa muussa arvioinnissa, laatu tulisi unohtaa ja vain määrä ottaa huomioon.⁸

⁸ Mill 1861, s. 279.

Mill toteaa edelleen selvennykseksi, että mielihyvä jonka lähes kaikki kokevat olennot asettaisivat toisten mielihyvien yläpuolelle on hänen tarkoittamassaan mielessä muita korkeampi ja tulee laskelmia laadittaessa korottaa yli määrältään suurempienkin positiivisten kokemusten.⁹

Valitettavasti kuitenkin Mill jatkoi analyysiään väittämällä itsestäänselvyytenä, että kaikki riittävästi erilaisia elämyksiä kokeneet oliot asettavat valintatilanteessa korkeimmalle sellaiset mielihyvät jotka edellyttävät olion monimutkaisimpien kykyjen käyttöä.¹⁰ Väitteen turvin hän eteni kuuluisaan vertaukseensa ihmisistä ja sioista, Sokrateesta ja narrista:

On parempi olla ihminen jonka tavoitteet ovat vielä tyydyttämättä kuin tyytyväisinkään sika; on parempi olla Sokrates joka ei ole saavuttanut kaikkea tavoittelevaansa kuin tyytyväinen narri. Ja vaikka narri tai sika voisivatkin olla asiasta eri mieltä, se johtuu siitä että he tuntevat vain oman puolensa asiasta, kun taas toinen osapuoli tuntee ne molemmat.¹¹

Ongelmana tässä Millin näkemyksessä on se, miten pystymme arvioimaan mielihyvän erilaisia tasoja ja lajeja sortumatta perinteisen ja konventionaaliiseen ajatteluun, jossa mielihyvien hyvyys saattaa määräytyä ennakkoluo-
loisten ja harkitsemattomien reaktioiden kautta. Vetoaminen ”luonnollisiin” tai ”oikeisiin, aitoihin” mielihyviin voi nopeasti johtaa yleisen mielipiteen diktatuuriin ja vahvaan moralismiin lainsäädännössä ja sosiaalipolitiikassa. Ihmisten välinen tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus eivät toteudu jos enemmistölle annetaan vapaus rajoittaa yksilöiden valintoja ja toimintaa vetoamalla moraaliseen närkästykseen tai arkimoraalin intuitioihin joidenkin mielihyvän lajien erinomaisuudesta suhteessa muihin.

Mutta miksi sitten utilitarismi pitäisi omaksua lainsäädännön ja sosiaalipolitiikan perustaksi? Mikä sen oikeuttaisi tai todistaisi oikeaksi? Niin Mill kuin häntä ennen Benthamkin kielsivät kirjoituksissaan jyrkästi sen mahdollisuuden, että utilitarismi voitaisiin sitovasti ”todistaa oikeaksi”. Molempien käsityksen mukaan onnellisuusperiaate täsmennyksineen kuuluu sellaisten ensimmäisten periaatteiden luokkaan, joita tukemaan ei enää voi löytää yleisempiä sääntöjä.¹² Mutta molemmat olivat myös sitä mieltä, että järkevillä ihmisillä on joukoittain hyviä, joskin epäsuoria, perusteita

⁹ Mill 1861, s. 279–280.

¹⁰ Mill 1861, s. 280.

¹¹ Mill 1861, s. 281. Huomattakoon, että vastoin usein esiintyvää muotoilua ja käsitystä Mill ei vertaa toisiinsa Sokratesta ja sikaa.

¹² Mill ja Bentham: *Utilitarianism*, s. 307–314.

utilitarismin hyväksymiselle. Tärkeimmät näistä voidaan tiivistää kolmeen huomautukseen. Ensinnäkin, yhteiskunnallisen säätelyn pitäisi mieluummin perustua joillekin perusteille kuin toimia päättäjien oikkujen mukaan. Toiseksi, kun periaatteiden tarve on myönnetty, on myös huomattava, että useimmat utilitarismin kilpailijat joutuvat omissa perusteluissaan vetoamaan onnellisuusperiaatteeseen. Siten ne itse asiassa tukevat utilitarismia enemmän kuin tarjoavat todellista vaihtoehtoa. Ja kolmanneksi, vaikka jotkut välttyvätkin viittauksilta onnellisuusperiaatteeseen, ne puolestaan osoittautuvat yleensä joko despoottisiksi tai anarkistisiksi, koska niissä ei oteta kaikkien ihmisten onnellisuutta yhtäläisesti huomioon. Utilitarismin perustelu onkin siis teorian klassikoiden mukaan siinä, että järkeillä ihmisillä on hyviä perusteita hyväksyä se omassa yhteiskunnassaan vallitsevan säätelyn pohjaksi.

John Stuart Mill (1806–1873)

- 1832–1833 Lukuisia esseitä *Tait's Magazine*, *The Jurist*, *The Monthly Repository*.
- 1835 *The London Review* perustettiin, Mill tuli lehden toimittajaksi.
- 1843 *A System of Logic*.
- 1844 *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*.
- 1848–1852 *Principles of Political Economy*.
- 1851 Avioitui pitkäaikaisen ystävänsä Harriet Taylorin kanssa.
Työskenteli intensiivisesti Itä-Intian kauppakomppaniassa koko seitsenvuotisen avioliittonsa ajan.
- 1859 *On Liberty*.
Thoughts on Parliamentary Reform.
- 1861 *Considerations on Representative Government*.
- 1861 (1863) *Utilitarianism*.
- 1865 *Examination of Sir William Hamilton's Philosophy*.
Auguste Comte and Positivism.
- 1869 *The Subjection of Women* (kirjoitettu 1861).
- 1874 Millin kuoleman jälkeen ilmestyivät *Autobiography* ja *Three Essays on Religion*.

Kirjallisuutta

- Annas, J.: Mill on the subjection of women. *Philosophy* 52 (1977).
- Arneson, R.: Mill versus Paternalism. *Ethics* 90 (1980).
- Bain, A.: *John Stuart Mill* (1882).

- Berger, F.: *Happiness, Justice, and Freedom*. Berkeley 1984.
- Britton, K.: *John Stuart Mill*. Harmondsworth, 1953.
- Brown, A.: *Modern Political Philosophy: Theories of the Just Society*. Harmondsworth, 1986.
- Cambridge Companion to Mill*. Toim. J. Skorupski. Cambridge: CUP, 1997.
- Cohen, S.: Proof and sanction in Mill's utilitarianism. *History of Philosophy Quarterly* 7 (1990).
- Crisp, R.: Mill on virtue as a part of happiness. *British Journal for the History of Philosophy* 4 (1996).
- Crisp, R.: *Mill on Utilitarianism*. Lontoo: Routledge, 1997.
- Donner, W.: John Stuart Mill's liberal feminism. *Philosophical Studies* 69 (1993).
- Gray, J.: *Mill on Liberty: A Defence*. London: 1983.
- Long, R.: Mill's higher pleasures and the choice of character. *Utilitas* 4 (1992).
- Lyons, D.: *Rights, Welfare, and Mill's Moral Theory*. Oxford: OUP, 1994.
- McCloskey, H. J.: *John Stuart Mill: A Critical Study*. London: 1971.
- Mill, J. S.: *Collected Works*, 33 vols. Toim. J. Robson. Toronto: 1961–1991.
- Ryan, A.: Mill and the naturalistic fallacy. *Mind* 75 (1966).
- Ryan, A.: *The Philosophy of John Stuart Mill*. London: 1970.
- Ryan, A.: *J. S. Mill*. London: 1974.
- Skorupski, J.: *John Stuart Mill*. London: 1989.
- Ten, C. L.: *Mill on Liberty*. Oxford: OUP, 1980.